

Fragmente din istoria Maramureșului

Teofil Ivanciuc
Sighetul Marmației

Selecția de texte scurte de mai jos, care abordează diverse teme din istoria regiunii, face parte dintr-un proiect mai amplu, aflat în lucru și intitulat provizoriu: “O istorie ilustrată a Țării Maramureșului”.

1. 815 ani de la prima atestare documentară a Maramureșului (anul 1199)

În 2015 se împlinesc 815 ani de la prima atestare documentară cunoscută a Maramureșului.

Atestarea respectivă a fost cuprinsă într-o diplomă donată emisă de regele Ungariei, Emeric, care i-a oferit comitelui Laurențiu posesiunea Bakha din comitatul Sopron, în semn de recunoștință pentru mai multe slujbe credincioase efectuate de acesta, doar serviciul legat de Maramureș fiind detaliat în mod expres:

„...atunci când ne-am dus la vânătoare în **Maramureș** și în timpul vânătorii, calul nostru alergând cu iuțeală, a căzut cu noi și s-a întâmplat ca piciorul nostru să rămână în scară, comitele Laurențiu venind pe neașteptate ne-a scăpat pe noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, de o moarte atât de rușinoasă și amară și a fost rănit atât de rău de acel cal, încât în cele din urmă a suferit pierderea unei mâini” (din *Documente privind istoria României. C. Transilvania. Veacul XI-XIII, Vol. 1 : 1075-1250*, Editura Academiei R.P.R., București, 1951, pag. 16-17).

Textul latin (datat în „*anno Dominice incarnationi MC nonagesimo nono*”, adică „anul 1199 de la Încarnarea Domnului”, fără a fi specificată luna sau ziua) este următorul: „*quod cum in Maramorisio tempore venationis venatum iuissemus, noster ecus velociter cursitans, subtus nos cecidisset, ipse Laurentius Comes solus superueniens a morte tali turpissima et amarissima, inuocato Dei auxilio, nos liberavit, et per eum eundem tam male fuit vulneratus, quod in fine amissionem manus alterius est perpessus*” (din Fejér Georgius - *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tom II, Budae, 1829, pag. 546-548).

Acesta a fost momentul când Maramureșul a intrat oficial atât în sfera de influență a Ungariei (de care a aparținut, într-un fel sau altul, până în anul 1918), cât și în istoria scrisă.

2. Din istoria nespusă a Maramureșului: “Silvestru Vodă” nu a existat niciodată!

Aproape toți cei care cunosc Sighetul Marmației au auzit de strada „Silvestru Vodă”, numai că acest nume nu apare în nici un document sau lucrare

științifică, cu excepția paginilor scrise, sau inspirate, de Alexandru Filipașcu. În realitate, personajul istoric s-a numit Codrea Vodă...

De unde, însă, a apărut acest Silvestru și cine a fost el de fapt?

Totul a pornit de la Alexandru Filipașcu, care scrie următoarele: „...*Maramureșul era împărțit în două Voievodate, Inferior și Superior, care se hotărâneau la confluența Izei cu Tisa. Reședința Voievodatului de Jos era Ia Sarasău și avea ca titular pe Solovăstru, pomenit la 1345... Centrul Voievodatului de Sus era Cuhea, unde rezida Voievodul Ștefan, amintit în 1326*” („Istoria Maramureșului”, 1940, pag. 36-37).

În realitate, nu există nici o dovadă referitoare la existența a două voievodate împărțind Țara Maramureșului (o ficțiune, fără suport documentar ori corespondent prin alte părți).

Înainte de a aborda problema lui Solovăstru-Silvestru, observăm că și celălalt voievod despre care vorbește Filipașcu, „Ștefan de Cuhea”, este identificat greșit. Magistrul Ștefan din anul 1326 nu a fost niciodată voievod al Maramureșului, ci comite al ținutului respectiv, el fiind însă fiu al fostului voievod al Transilvaniei, Nicolae Pok! Pentru edificare, iată textul original: „magister Stephanus, filius Nicolai quondam vaivode comes de Maramorisio” (v. Zimmermann-Werner, „Urkundenbuch”, vol. I, 1892, pag. 407).

Cât despre legătura acestuia cu Cuhea, trebuie știut că numele așezării nu este menționat în nici un act din 1326, satul fiind pomenit într-un context total diferit abia în anul 1353 (v. Ioan Mihalyi de Apșa – „Diplome maramureșene”, 1900, pag. 30). Așadar, Filipașcu l-a confundat pe maghiarul Ștefan Pok din 1326, cu românul Ștefan, fiul lui Iuga și voievod al Maramureșului undeva între anii 1351-1360 și care ar putut fi ori din Cuhea, ori din Sălișteea de Sus.

Silvestru, adică Codrea

Voievodul „Solovăstru” de Sarasău, apare într-un document din anul 1345 cu numele de „Erdeu Woyvode” sau „Erdew” (Mihalyi, pag. 20), el fiind din nou amintit la 1429 ca „Erdeo Vajvodae” (ibidem, pag. 277).

Care este etimologia acestui antroponim? „Erdeu” provine din maghiarul „erdö” care înseamnă „pădure”, „codru”. De aici se trage și termenul „Erdély” (Ardeal), corespondentul românesc al acestui nume fiind „Codrea”, de la „codru”, nume purtat până azi de către urmașii voievodului de Sarasău, răspândiți în satele Berbești, Sarasău, Iapa, Săpânța, Giulești etc. La fel îi găsim, prin alte sate, pe urmașii celorlalți voievozi, din familiile Iuga, Oprea, Sas sau Dragoș.

În schimb, nicăieri, nici urmă de Solovăstru... Motivația constă în faptul că, „traducând” numele „Erdeu” într-o manieră aparte, Filipașcu l-a botezat pe acesta atât sub forma autohtonă arhaizată de „Solovăstru”, cât și sub cea latinizată forțat, de „Silvestru” (în „Le Maramureș”, 1944, pag. 10, sau în „Voievodatul Maramureșului”, 1945, pag. 12).

În acest context, în anii 1930, pe vremea când Alexandru Filipașcu era primar al Sighetului, a fost deschisă o nouă stradă între zona Bujurgău (azi

cartierul Cuza Vodă) și parcul Grădina Morii de pe malul Izei. La propunerea istoricului, numele atribuit acesteia a fost „Silvestru Vodă”. Apoi, în comunism, strada a fost rebotezată „Pionierilor”, ca astăzi s-ajungă să se numească „Eroilor”.

Astfel, în limbajul curent sighetean a intrat până azi numele unui voievod care nu a existat niciodată, „Silvestru Vodă” și care s-a numit, de fapt, Codrea Vodă...

Pentru conformitate, **lista voievozilor maramureșeni** cunoscuți și acceptați azi, este următoarea: Codrea (cca 1320-1330), Bogdan (înainte de 1343), Oprea, fiul lui Codrea (1345), Ioan, fiul lui Iuga (1349-1355), Ștefan, fiul lui Iuga (1351-1360), Drag, fiul lui Sas (1387?-1400?) și Balc, fiul lui Sas (1365-1402) (Radu Popa – „Țara Maramureșului”, 1970, pag. 201, cu modificările noastre).

Iar pe tabelul prezumtivilor voievozi, inexistenți, exercitându-și funcția prin alte părți sau documentați insuficient, se înșiruie Nicolae Pok (1303), Ștefan Pok (1326), Crăciun de Bilca (1343), Dragoș de Bedeu (cca 1345), Stanislau de Laz (1363) și Dumitru, fiul lui Balc (1404).

3. Contribuții la istoria nobilimii maramureșene

Deși Maramureșul a avut cea mai cunoscută și numeroasă populație de mici nobili din întreg regatul Ungariei, Principatului Transilvaniei și al Imperiului Habsburgic, nimeni nu a efectuat un studiu despre **toate** familiile nobile maramureșene, deși arhivele sunt ticsite de documente. Ne referim la mii de familii și la istoria acestora între anii 1272 - 1919.

Referitor la acest subiect, cea mai frecventă întrebare care apare este: cum ar putea fi echivalată nobilimea maramureșeană cu cea apuseană? Nobilii **donatari** ar putea fi oarecum asemănați cu *ritter* - ii din Germania și Austria sau cu baroneții (cavaleri ereditari, *hereditary knights*) din Marea Britanie. **Armaliștii** au avut un statut inferior, asemănător cu cel al *edler* - ilor din statele germane, ori cu *gentry* sau cavalerii (*knight*) englezi. **Aristocrații**, fie maghiari, adică *grofii* (conții), precum Teleki sau Bethlen și *baronii* (Révay, Perényi etc.), fie maghiarizați (precum cei din familiile românești Draggfy sau Stoica ori cea evreiască Grödl), au avut titluri identice cu cele din nobilimea occidentală. O notă aparte o face baronul Paul von Püchler, fiu al unui general austriac, care s-a mutat prin căsătorie în Maramureș în anul 1795, urmașii acestuia din Rozavlea și Șieu românizându-se sub numele de Picler. Unul dintre aceștia continuă să poarte și azi, ca nume de familie în actele de identitate, formula Baron Picler!

Ce anume erau nobilii maramureșeni? În primul rând, vorbim despre cnezii români asimilați ca nobili donatari ai regatului (numiți și nobili personaliști, adevărați, vechi, nobili cu moșie, de prima clasă etc.) pe măsură ce s-au supus noului suzeran, deci începând cu anul 1317 (familia Rednic de Giulești), dar și de marii nobili maghiari dintre cei care au primit proprietăți aici încă în 1272 (familia Ujhelyi la Visk). Cnezii care nu au acceptat supunerea, fie au plecat în Moldova sau în Carpații Nordici, fie au rămas pe loc, fiind încet degradați la statutul de oameni liberi sau chiar iobagi. Autoritățile erau

informate la 1799 despre un număr de 4.000 de familii de nobili dintre care doar 400 au putut prezenta scrisori justificative, motivele fiind că puțini știau carte și că au fost împiedicați să-și facă acte scrise, de deseale ridicări la războaie dar și de *Jus valachicum*, legea nescrisă a Maramureșului, care nu utiliza acte pentru tranzacționări, ci doar simple înțelegeri cu martori și care fărâmița averea la toți fiii, până nu mai rămânea aproape nimic. Unii nu au avut bani să-și plătească diploma justificativă, care la 1450 costa 28 de florini, deci mai scump decât prețul unei sesii de iobagi. Donatarii s-au înmulțit atât prin creșterea numărului de familii beneficiare de titluri nobiliare, mai ales datorită faptelor de arme, cât și prin sporul natural (pe baza unei diplome inițiale, au ajuns să fie nobile mai multe familii, câteva generații mai târziu). Ei ai fost inițial subcategorisiți în frunțași - *potiores*, aleși - *egregii*, ori simpli nobili scutiți de impozite. Așa-ziii „liber baroni” ai lui Matei Corvin, care nu au fost baroni ai regatului (!), au avut imunitate juridică doar până în 1550.

Începând cu secolul al XVI-lea au apărut nobilii armaliști (cu blazon, dar fără proprietăți funciare, supranumiți taxaliști, sau nobili de clasa a doua), atât români cât și maghiari, ridicați în rang fie prin fapte de arme, fie prin cumpărarea titlurilor (!), care plăteau taxe și aveau multe obligații, primul dintre aceștia fiind, probabil, Paul Literatus de Sighet, la 1545. În unele cazuri, nobilii donatari și-au obținut și blazoane, în încercarea inutilă de a-și îmbunătăți statutul.

Mai târziu, nobilii au început să fie împărțiți în familii vechi (*antiquas*) sau noi, în nobili veșnici sau condiționari, precum preoții, în mari proprietari (*dominus*), care reprezentau doar 2 - 3 procente din totalul comunității nobiliare (cum au fost Drăgoșeștii ce dețineau 2 - 300 de sate la 1400, Dolhenii cu 104 porți nobiliare în 23 de sate în 1549, sau Rednicenii care aveau moșii în 17 sate în anul 1630), în mici proprietari („nobili de un fum”), curialiști (cu averi egale cu ale iobagilor) și chiar nobili fără avere. Începând din secolul al XVII-lea s-a înmulțit categoria nobililor veniți din alte părți ale Imperiului, de etnie maghiară, austriacă etc., printre aceștia regăsindu-se majoritatea exponenților marii nobilimi.

Ca semn distinctiv, nobilii aveau dreptul să poarte sabie și anumite haine (postavuri vopsite, dantele, mantouri și pelerine, gube albe sau negre, căciuli cu blană de jder etc.). Mai târziu, au început să aibă porți înalte la gospodării (cu scândurile dispuse vertical nu orizontal, ca iobagii), să-și planteze brazi în curte, să poarte bastoane - securice ferecate, pinteni, potcoave și ținte la cizme (reminescențe ale vremurilor cavaleriești), „struț” înclinat în față la pălărie, femeile lor au început să poarte cizme în două culori diferite etc.

Câți nobili au existat de fapt? Conscripția din 1604 înregistra 1.007 nobili în comitat. Anchetele efectuate de către comisiile imperiale între anii 1749 - 1769 au găsit peste 470 de neamuri nobiliare (351 de trunchiuri de familii românești, dintre care 40 armaliste și peste 120 de familii maghiare). Un procent de 22,72 la sută din populația comitatului făcea parte din această categorie în anul 1784. În 1805, din totalul de 116.580 de maramureșeni, 16.900 aparțineau clasei nobilimii. În 1847 aici erau înregistrați **26.300 nobili**, iar la 1848, arhivele comitatului conțineau date despre **3.750 nobili români, 717 de**

nobili de origine slavă și 483 de nobili maghiari. Cu toate acestea, studiile de până acum au omis un număr important de familii înnobilate inclusiv în secolul al XIX-lea, sau chiar în anul 1905!

Care era statutul acestora? Până în secolul al XVI-lea nobilii maramureșeni au avut drepturi patrimoniale, juridice, sociale sau politice similare cu cele al nobililor din restul regatului, cu unele particularități legate de moștenirea fetelor sau de pedeapsa trimiterii în exil, precum vikingii. Principala lor ocupație a fost războiul: ei au fost luptători redutabili, fiind răsplățiți pentru vitejia manifestată în luptele din întreaga Europă. Ulterior răscoalelor din 1492 și 1514, drepturile acestora au început să se diminueze, concomitent cu sărăcirea cauzată de expansiunea demografică și parcelarea moșiilor, cu emigrările, mai ales înspre Solnoc, dar și cu înnobilarea tot mai multor armaliști. În secolul al XVII-lea, nobilii au început să plătească impozite, e adevărat, mult reduse în comparație cu cele ale țăranilor sau iobagilor. La 1753 au rămas scutiți doar nobilii cu minim doi iobagi, iar între anii 1770 - 1786 armaliștii au fost eliminați de pe listele nobiliare, rămânând doar cei care aveau titluri de la regii legitimi ai Ungariei. În 1848, drepturile nobilimii mici au fost abolite, dar după 1865 nobilimea mare s-a bucurat de o recunoaștere parțială, care a fost anulată în 1919 în întreaga Europă Centrală.

Acestea sunt coordonatele preliminare între care am putea conscrie, în linii foarte sumare, nobilimea maramureșeană.

4. Câteva biserici dispărute ale Maramureșului: Sighet, Nănești, Tisa și Berbești

- Pe locul bisericii ucrainene de zid „Înălțarea Sfintei Cruci”, aflată odinioară la periferie, iar astăzi în plin centru istoric al Sighetului Marmației, a existat inițial o altă biserică, tipic maramureșeană, din lemn. Strămutată de la mănăstirea Săcel și consacrată în 1749, această biserică a ars în anul 1804, fiind refăcută în piatră și sfințită patru ani mai târziu.

Până acum, nu am găsit în arhive nici o reprezentare a vechii biserici sighetene, în schimb am identificat pe câteva vechi hărți de secol XVIII planul acesteia, cea mai sugestivă din acest punct de vedere fiind o hartă desenată în 1776 la scală, în stânjieni vienezi („orgii” sau „klafteri”). Biserica sigheteană, cu dimensiunile de cca 5-6 pe 4-4,5 stânjieni, avea deci lungimea de 9,5-11,5 m și lățimea de 7,5-8,5 m, fiind una de mărime medie, precum bisericile de la Sârbi-Josani, Desești etc., având capacitatea probabilă de cca 220 persoane.

Pe harta respectivă biserica apare ca având nava aproape pătrată, un altar cu trei laturi și este înconjurată fie de o necropolă (caz în care ar fi vorba despre urmele primului cimitir româno-ucrainean din Sighet), fie de o calvarie.

- Biserica veche de lemn din Nănești, una dintre cele mai "bătrâne" din Maramureș (cele mai vechi bârne au fost datate dendrocronologic în anii 1530), a fost inițial amplasată în Valea Pomilor, de unde a fost mutată în centrul satului prin anii 1644-1650.

A fost demolată în 1936, când a fost înlocuită cu un alt mic lăcaș din lemn tencuit pe ambele fețe, existent și azi, o parte a venerabilelor bârne fiind transformate în grajd, unde, înainte de demolarea finală din anii 2000, au fost verificate de către Alexandru Baboș (căruia i se datorează informațiile de mai sus) și Olafur Eggertsson, în cadrul unul prețios proiect de stabilire a vârstei reale a bisericilor de lemn maramureșene.

- O altă biserică deosebită, cea din satul Tisa (Virîșmort) de lângă Sighet, a fost construită după anul 1711 (când lăcașul vechi a ars). Foarte frumos proporționată (după cum ne-o dovedește un desen realizat în 1866), cu pridvor etajat și definită de patru turnulețe care-i încadrau foișorul zvelt, a căzut de asemenea pradă focului, în anul 1914.

- Una dintre cele mai frumoase biserici de lemn ale Maramureșului, cea din Berbești, a fost construită în anul 1758 și demolată în 1932, deoarece nu mai era utilizată, fiind înlocuită cu biserica de zid ridicată în 1884, care există și azi.

Acum, la aproape un secol de la dispariția acestui monument excepțional, observăm atât la Berbești cât și în alte locuri, că nici una dintre bisericile de zid ridicate în ultimele două sute de ani în satele Maramureșului, nu a ajuns să se impună prin frumusețe și atractivitate și nici nu reușește să atragă turiștii.

5. Infrastructura militară din Primul Război Mondial în zona Munților Maramureșului

În timpul Primului Război Mondial, linia frontului dintre Puterile Centrale și Antanta a fost stabilită pe creasta Munților Maramureșului. Acolo, Armata a 7-a K.u.K. (austro-ungară, care includea și unitățile germane Karpathenkorps) a construit o linie fortificată cu cazemate și tranșee, accesibilă cu precădere dinspre Leordina-Poienile de sub Munte, respectiv de pe aliniamentul Borșa-Cârlibaba.

Astfel, în doar câteva luni, în inima munților au apărut, cu munca multor mii de prizonieri ruși și italieni, două căi ferate militare (Leordina-Poienile de sub Munte-Luhei respectiv Borșa-Pasul Prislop-Cârlibaba-Iacobeni), șosele (cea în serpentine de pe muntele Copilașu, ori cele de pe creasta Prislop-Târnița Bălăsini și de pe văile Cîsla și Țibău), funicularul Luhei-Copilașu și două orașele de barăci: Pasul Prislop și Muntele Copilașu, fiecare adăpostind permanent câteva sute de soldați.

La sfârșitul războiului, cele două tabere militare au fost părăsite (Prislopul fiind incendiat), funicularul Copilașu a fost desființat, linia ferată Borșa-Iacobeni a rămas abandonată vreme de un deceniu fiind apoi demontată și mutată pe Vaser (acolo unde se află și azi) iar calea ferată de pe valea Ruscovei a fost convertită în linie industrială (până la inundațiile din anii 1970 ce i-au adus sfârșitul).

Sistemul defensiv de pe creasta Munților Maramureșului a fost refăcut de către armata horthistă în timpul celui de-al doilea război mondial (ca parte a liniei fortificate "Arpada"). După războiul care a distrus majoritatea amenajărilor, șoselele de acces au fost fie abandonate, fie convertite în drumuri forestiere.

Tot în timpul primului război mondial, trupele Puterilor Centrale au construit mai multe linii de funicular, utilizate pentru ridicarea materialelor, precum cele de la Luhei-Copilașu, Cârlibaba etc. Unul dintre cele mai puțin cunoscute a fost cel de pe vârful Zimbroslaviile (1616 m altitudine), care domină masivul omonim aflat la est de Pasul Prislop și care a constituit un important punct strategic în perioada primei conflagrații mondiale.

Rămășițele unora dintre aceste obiective militare (buncăre, tranșee) au început recent să fie scoase la iveală în cadrul unui proiect derulat de către Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș din Baia Mare împreună cu Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" al Academiei Române din București.

6. 20/21 ianuarie 1919: tentativa de expulzare a evreilor din Maramureș

În perioada tulbure de la sfârșitul Primului Război Mondial, atunci când Maramureșul s-a despărțit de Imperiul Austro-Ungar și a fost la un pas să fie anexat de către fantomatica Republică a Huțulilor, în zonă au avut loc o mulțime de tulburări. În acest context, a avut loc și cel mai serios incident petrecut vreodată între românii maramureșeni și evrei, relația dintre cele două grupuri etnice fiind, în general, una fără tensiuni deosebite.

Concret, românii din satele Săcel, Săliște de Sus, Dragomirești, Cuhea și Ieud, de pe valea Izei superioare, au decis expulzarea tuturor evreilor din localitățile respective „în plata Domnului”, peste granița nordică a județului, în Galiția. Acțiunea a fost organizată de către preotul din Ieud, Artemiu Andreco, într-o discreție totală și fără aprobarea nimănui (la acel moment, zona se afla deja sub administrația Armatei Române).

Grupurile de români, constituite în „comando”- uri bine puse la punct, i-au ridicat simultan – la miezul nopții din 20/21 ianuarie 1919 – pe toți evreii, cărora le-au permis să-și ia doar strictul necesar. Bagajele, bătrânii, bolnavii și copiii au fost urcați în căruțele pregătite în prealabil, iar adulții au plecat pe jos. Într-o liniște perfectă, întreaga coloană a pornit spre Vișeu de Jos, prin pasul Bocicoel. Avangarda neobișnuitului exod atinsese deja valea Vișeului când, soldați ai Armatei Române, preveniți de cineva, au apărut și i-au eliberat pe evrei, întorcându-i la casele lor.

De notat că, în această mișcare cu caracter atât de grav, calmul și conduita românilor nu au dus la nici un fel de furt, devastări sau violențe, astfel că evreii și-au putut recupera integral bunurile deținute.

La momentul tentativei de expulzare, numărul total al evreilor din cele cinci localități era de aproximativ 2.400 de persoane. Ulterior incidentului, între anii 1920 și 1930 totalul acestora a scăzut în Ieud (de la 360 la 280 de persoane) și în Cuhea (de la 470 la 320 de oameni), dar a crescut în Săcel, Săliște și Dragomirești. Evoluția minorității evreiești a fost apoi una rectilinie, până la cel de-al Doilea Război Mondial, care a adus ocupația horthistă și Holocaustul din 1944...

7. Țara celor cinci frontiere (Maramureșul între anii 1918-1920)

Războiul a izbucnit în Maramureș pe 28 septembrie 1914, după șase zile de lupte disperate Sighetul fiind cucerit de armata țaristă, și ocupat vreme de trei zile, muscalii jefuind orașul. La 17 octombrie, armata germană ajunge la Sighet, iar pe 5 decembrie, datorită presiunii rusești, a fost adus la Sighet primul tren blindat maghiar, ce intră în luptă cu armatele țariste, pe linia râului Tisa. În septembrie 1915, armatele rusești ale generalului Brussiloff reușesc să „taie” șoseaua Câmpulung-Sighet, punând în pericol orașul, fapt care se repetă în august 1916, apoi frontul s-a stabilizat. Pe 21 ianuarie 1917, a avut loc o luptă aeriană, un avion rusesc fiind forțat de un aparat austro-ungar să aterizeze forțat la Slatina, pasagerii scăpând și fiind apoi arestați.

În octombrie 1916, primul ministru român, Ion. I. C. Brătianu, a semnat Tratatul cu Antanta, prin care se revendica doar Maramureșul de la sud de Tisa, act ce a stat la baza destrămării Maramureșului în 1920.

La 11 noiembrie 1918, războiul se termină oficial, prin capitularea Puterilor Centrale. Pe 22 noiembrie s-a înființat Sfatul Național Român Comitatens și Garda Națională Română din Maramureș. În paralel, s-au constituit consilii naționale maghiare, ucrainene și evreiești. La 1 decembrie a avut loc Unirea cu România.

Pe 18 decembrie, la Sighet s-a întrunit un Consiliu ucrainean care a decis alipirea regiunii la *Republica Huțulia* (entitate nerecunoscută internațional, înființată pe 8 ianuarie 1919). Ca urmare, trupele ucrainene conduse de lt.col. Vorobeț, au ocupat Sighetul pe 16 ianuarie. A doua zi, armata română trecu Gutinul și-i atacă pe ucraineni, învingându-i după lupte grele (în care au fost uciși 32 ucraineni, 55 fiind răniți, peste 100 căzând prizonieri, restul fugind cu trenul pe Tisa în amonte). „Republica” a căzut la începutul lunii iunie, fiind desființată de armatele române.

În paralel, pe 21 ianuarie, cetățenii din Hust au votat unirea cu *Republica Ucraina de Vest* (altă republică nerecunoscută internațional), deși de fapt, regiunea se afla sub controlul *Republicii Sfaturilor a lui Béla Kun*, fiind controlată cu ajutorul trupelor de secuși ale Directoratului Comunist Satu Mare. Ofensiva Detașamentului mixt Olteanu contra celor 3.000 de secesioniști huțuli și 1.700 de comuniști maghiari cu 4 guri de artilerie ce controlau părți din Maramureșul de nord, a început în aprilie, pe data de 20 fiind atins aliniamentul Hust-Satu Mare, la nord de acest punct stabilindu-se ocupația cehoslovacă. Tot acum, s-a înființat plasa românească Sighet, lucru nerecunoscut de cehoslovaci.

Pe 7 mai 1919, la Paris, s-a stabilit granița provizorie dintre Cehoslovacia și România, prima luând linia ferată Csop-Sighet (!), cu o extindere posibilă de 4 km spre sud, lăsând doar orașul în mâna românilor! În iulie, o ofensivă bolșevică maghiară reocupă întreg Maramureșul de nord, fiind apoi respinsă de cehoslovaci. Abia în iulie, întregul Maramureșul a fost pacificat.

Pe 3 aprilie 1920, guvernul român a solicitat o rectificare a graniței, odată cu acceptarea evacuării Maramureșului de nord de către trupele române, iar pe 5 mai s-a semnat convenția de la Satu Mare pentru utilizarea căii ferate

Halmeu-Sighet-Valea Vișeului și a șoselei Săpânța-Sighet-Bocicoi. Aceasta prevedea tranzit reciproc, în care românii puteau circula fără probleme pe șoseaua cehoslovacă Huta-Remeți-Săpânța!

La 4 iunie a avut loc scindarea oficială a Maramureșului, în urma tratatelor de pace de la Trianon-Paris: partea nordică (7.119 km²) a revenit Cehoslovaciei, iar cea sudică (3.381 km²) României. Armata română, la ordinul premierului Mareșal Averescu, s-a retras la sud de Tisa, Sighetul și întreg Maramureșul devenind pentru trei decenii izolate, deoarece unica cale ferată de legătură rămânea în Cehoslovacia și Polonia. Pe 8 iunie, generalul român Petala a cerut la întrunirea cu cehii modificarea frontierei pe Tisa, pentru a se salva șoseaua Sighet - Săpânța - Huta - Satu Mare. Pe 21 iulie, evacuarea Maramureșului de nord era terminată, ultimii jandarmi români părăsind acel teritoriu.

La 20 august 1920, la Sevres-Paris, s-a semnat Tratatul final de frontieră dintre România și Cehoslovacia, care a lăsat întreg Maramureșul de la sud de Tisa în România, iar cel nordic în Cehoslovacia (de unde a încăput apoi în mâinile horthiștilor, apoi în cele sovietice, iar azi este teritoriu ucrainean).

8. Deportarea evreilor din Maramureș: lista "trenurilor morții"

În 2014 s-au împlinit 70 de ani de la deportarea evreilor maramureșeni. Stabiliți în regiune începând cu secolul al XVII-lea, aceștia au căzut victime „soluției finale” aplicate în anul 1944 de către autoritățile horthiste de ocupație.

Adunați inițial în ghetouri, evreii maramureșeni au fost deportați în lagărele de la Auschwitz-Birkenau, lista „trenurilor morții” fiind următoarea:

- 16 mai, tren plecat din gara Sighet cu 3007 evrei..
- 17 mai. Tren cu 3052 evrei, plecat din Boureni (Maramureșul de nord, azi în Ucraina).
- 18 mai. Tren cu 3248 evrei, plecat din Sighet.
- 19 mai. Tren cu 3032 evrei, plecat din Vișeu de Sus.
- 20 mai. Tren cu 3104 evrei, plecat din Sighet.
- 21 mai. Tren cu 3013 evrei, plecat din Vișeu de Sus.
- 22 mai. Tren cu 3490 evrei, plecat din Sighet.
- 23 mai. Tren cu 3023 evrei, plecat din Vișeu de Sus.
- 24 mai. Tren cu 3328 evrei, plecat din Hust (Maramureșul de nord).
- 25 mai. Tren cu 3317 evrei, plecat din Ocna Slatina (Maramureșul de nord).
- 25 mai. Tren cu 3006 evrei, plecat din Vișeu de Sus.
- 26 mai. Tren cu 3249 evrei, plecat din Hust (Maramureșul de Nord).
- 28 mai. Tren cu 2208 evrei, plecat din Teceul Mare (Maramureșul de Nord).
- 2 iunie. Tren cu 2396 evrei, plecat din Hust (Maramureșul de Nord).
- 6 iunie. Tren cu 1852 evrei, plecat din Hust (Maramureșul de Nord).

În acest mod, aproape toți cei cca 80 de mii de evrei din Maramureș (40 de mii locuind în sectorul aflat azi în România, iar restul, la nord de Tisa), au fost trimiși în lagărele de exterminare (unii dintre ei fiind deportați din ghetourile din Ujgorod, Muncaci, Seleușul Mare, Beregovo sau Mátészalka).

Foarte puțini (cca 100 de persoane de la sud de Tisa și un număr probabil asemănător de la nord de râu) au scăpat, fiind ascunși de către unii români sau ucrainieni curajoși, ori refugiindu-se prin munți.

Numărul supraviețuitorilor care s-au întors în Maramureș a fost foarte redus: recensământul românesc din 1948 a înregistrat 3072 evrei, în timp ce, conform Comitetului Democratic Evreiesc, numărul acestora era în anul 1947 de cca 5000 de suflete. La nord de Tisa, în anii 1950 se estimează că trăiau cca 5-6000 evrei. Marea majoritate a acestora au emigrat apoi în Israel, SUA etc., cu precădere între anii 1950-1980.

9. Diferența dintre „Țara Maramureșului” și „județul Maramureș”

Pe an ce trece, confuzia dintre „Țara Maramureșului” și restul județului cu același nume este tot mai mare. De vină sunt atât o anumită parte a presei, cât și unii politicieni, funcționari, oameni de cultură, operatori în turism, cântăreți de muzică populară etc.

Pentru cei care nu știu, județul Maramureș de azi este de fapt alcătuit din „adevăratul” Maramureș („Țara Maramureșului” ori Maramureșul „voievodal”, „istoric” sau „de dincolo de Deal”, cum mai este denumit), mărginit la sud de „Țările” Lăpușului, Chioarului (parte rămasă în județul Sălaj) și Codrului (parțial, restul aflându-se în județele Satu Mare și Sălaj).

Între anii 1299-1538 și 1733-1918 Maramureșul a aparținut direct de Ungaria, în timp ce celelalte trei „țări” au fost dintotdeauna legate doar de Transilvania. Aceasta este una dintre sursele diferențelor vizibile și azi dintre cele două părți. Astfel, dacă locuitorii celor trei „țări” alipite se aseamănă mult cu cei ai altor regiuni ardelenice (precum „Țările” Silvaniei, Năsăudului sau Beiușului), privind dintotdeauna către sud, „moroșenii” sunt un grup aparte, mai conservator, care s-a orientat de-a lungul istoriei mai degrabă spre vest, ori, dimpotrivă, către est.

Vechiul comitat Maramureș (cu reședința la Sighet), al treilea ca mărime din Imperiul Habsburgic și apoi din cel Austro-Ungar, a dispărut odată cu Unirea din 1918, fiind redus la o treime din suprafața pe care a deținut-o vreme de 600 de ani, celelalte două treimi fiind atribuite Cehoslovaciei. În perioada interbelică, devenit unul dintre cele 71 de județe ale României Mari, Maramureșul a rămas în același timp o provincie de sine-stătătoare (la fel ca Banatul sau Oltenia), reprezentând de fapt cea mai mică regiune istorică românească, întinsă pe doar 3.381 kmp (urmat apoi ca mărime de Bucovina și de Cadrilater).

De fapt, în perioada interbelică (informații documentate găsiți aici), micul Maramureș a fost o provincie aparte, fiind doar pentru scurt timp asimilat Directoratului Ministerial Cluj (între anii 1929-1931, atunci când țara era segmentată în șapte asemenea directorate), respectiv Ținutului Someș (printre cele 10 ținuturi regale existente între anii 1938-1940), regiuni efemere de mari dimensiuni cu reședința la Cluj.

Existența de sine-stătătoare a celei mai mici provincii românești nu a deranjat pe nimeni până la venirea comuniștilor. Aceștia au creat în 1950 un nou

sistem administrativ după model sovietic, înființând, printre altele, „regiunea Baia Mare” (struțo-cămilă rebotezată în anul 1960 „regiunea Maramureș”), care a acaparat la început doar jumătate din „Țara Maramureșului” (satele de pe văile Vișeuului și Iza superioară fiind arondate inițial regiunii Rodna, până în anul 1952), împreună cu întreg Sătmarul și cu o bucată din Sălaj (Solnoc), reședința regională devenind Baia Mare (fost sediu de plasă în județul Satu Mare).

De acum, încurcătura a devenit totală, astfel că oficialii au început să se refere la micul Maramureș (lărgit masiv și subit) cu apelativul „Maramureșul istoric”. Provincia istorică a ajuns apoi, odată cu reorganizarea administrativă din 1968, parte a noului județ Maramureș (total diferit de județul interbelic omonim!) cu reședința tot la Baia Mare, această stare de lucruri fiind perpetuată până în ziua de azi.

Păstrarea și accentuarea confuziei nu generează avantaje

În vederea omogenizării cât mai profunde a caracterului diferit caracteristic vechilor „țări” care compuneau județul, autoritățile comuniste au utilizat diverse metode, începând de la distribuirea strategică a locurilor de muncă oferite tinerilor (așa-zisele „repartiții” obligatorii), până la spălarea creierului, în principal prin intermediul controlului asupra educației, culturii, presei, folclorului, festivalurilor etc.

Lucrurile s-au complicat suplimentar în anul 1999, atunci când în patrimoniul UNESCO a fost acceptat grupul de opt biserici din lemn „maramureșene”, care de fapt sunt doar cinci (Ieud, Poienile Izei, Bârsana, Budești și Desești), dar cărora le-au fost adăugate biserici din Țara Chioarului (Șurdești și Plopiș), respectiv din Țara Lăpușului – Rogoz. Practic, Ministerului Culturii de la acea epocă i se datorează faptul că a reușit să dea confuziei identitare maramureșene o dimensiune internațională!

În 2009, cântecului „Doina” i-a fost recunoscut statutul de patrimoniu imaterial UNESCO. Conform documentației semnate de către Institutul de Etnografie și Folclor și Ministerul Culturii (vezi aici), varianta "Doinei" intitulată „horea cu noduri” ar fi interpretată în „Maramureș” de doar 11 persoane din satele Costeni, Ungureni, Lăpuș și Suciul de Sus! Deci, din „Țara Lăpușului”! Într-un mod greu de calificat, la UNESCO nu a ajuns nici măcar o informație despre satele „de după Deal” unde este localizată de fapt „horea cu noduri maramureșeană”...

Lucrurile continuă azi să fie amestecate din ce în ce mai tare, atât prin intermediul celor enumerați mai sus, cât și prin contribuția unor asociații non-profit bine mediatizate, care atrag fonduri autohtone ori străine pentru proiecte legate de patrimoniu, tradiții sau turism.

Acei băimăreni și alți locuitori din sudul județului care pronunță cu jumătate de gură Lăpuș, Chioar ori Codru dar care susțin apăsător că ar fi MARAMUREȘENI, sunt tot mai numeroși. Prin alte părți de lume se consideră că existența a patru culturi etnografice diferite pe o suprafață atât de redusă este o mare oportunitate, dar în județul Maramureș acest lucru pare să fie o rușine, darmite să aibă vreo valoare aparte...

Practic, discutăm despre o omogenizare caracteristică globalizării: încercându-se imitarea cu orice preț a „Maramureșului istoric”, în Lăpuș, Chioar și Codru se abandonează ori se distruge zestrea moștenită din bătrâni, se pierde propria identitate a acelor locuri.

Regiunea montană Polonia mică (Malopolska, din sudul statului cu același nume) este considerată cea mai atractivă zonă etnografică a țării respective, pentru că locuitorii de acolo conservă, pe un spațiu restrâns, cca 15 tipuri de costume populare și graiuri locale diferite! La polul opus, s-a demonstrat deja că atât Mica Veneție și replica Turnului Eiffel din Las Vegas, cât și copiile orașelor europene „clonate” de chinezi, sunt departe de a reuși să convingă precum originalele...

Dacă modelul polonez ar fi urmat și în județul Maramureș, toată lumea ar avea de câștigat. Oricine poate vedea cu ochiul liber că măsura renunțării la tradițiile proprii precum și imitarea exagerată a „moroșenilor” a fost un eșec și nu a adus nici recunoaștere și nici turiști în Chioar, Lăpuș și Codru. Și nu va aduce nici de acum înainte, decât dacă locuitorii acestor zone vor accepta realitatea, care este una singură: ei trebuie să-și pună în valoare propria moștenire culturală, cu portul popular, muzica, bucătăria și obiceiurile rămase din bătrâni.

Căci, în fond, arhitectura, textilele de interior ori dansurile lăpușene, chiorene și codrenești sunt la fel de atractive precum cele din Țara Maramureșului! Iar tradițiile, bine împachetate, autentice și diversificate, au ajuns în ziua de azi să fie prețuite ca niște adevărate nestemate.

10. Microfragmente de istorie locală

A. La 17 ianuarie 1945, un număr de 86 de țipțeri din Vișeu de Sus au fost reținuți de Armata Roșie, pe criteriul că aparțineau etniei germane. Au fost selectați bărbații între 17-45 ani și femeile între 18-30 ani, cărora li s-a spus să-și ia haine groase și hrană pentru 20 de zile.

În data de 20 ianuarie aceștia au fost transportați cu camioanele la cazarma din Sighet, loc unde li s-au adăugat câțiva germani sigheteni și din Câmpulung la Tisa. Pe 22 ianuarie, au fost cu toții transportați la Satu Mare, unde au fost îmbarcați în trenuri de vite. Apoi au poposit, pentru noi "încărcături", la Oradea, Cluj, Brașov și Iași, abia pe 30 ianuarie trenul cu circa 1500 de persoane intrând în URSS. Destinația finală, Orsk din munții Urali, a fost atinsă abia pe 7 martie, deci după 47 de zile! În total, circa 70 de mii de etnici germani din Transilvania au fost deportați în Siberia.

Țipțerii maramureșeni au muncit în lagărele sovietice (mai ales în uzine metalurgice dar și în construcții), în condiții grele, însă nu ca prizonieri, ci ca salariați contra unei sume minuscule, până în decembrie 1949, când au fost repatriați, pe la Sighet. Șapte dintre vișeuani au murit însă în Siberia, fiind îngropați acolo, în morminte anonime.

B. În cimitirul militar german de la Miraj, de pe Vaser au fost înhumați 98 soldați ai Regimentului 3 Vânători de Munte din corpul de armată "Carpați" - Karpathenkorps, alături de patru soldați austro-ungari și de trei ruși, căzuți cu toții în luptele cu armata țaristă din Munții Maramureșului, din iarna anilor 1916-1917.

Cimitirul, amplasat lângă stația Miraj, la km 35,6 de pe traseul "Mocăniței" (inaccesibil cu trenul turistic care urcă doar până la Paltinu, la km 21,6), veritabilă operă de artă, a fost spălat de inundații în perioada interbelică și abandonat vreme de mulți ani, fiind readus parțial la lumină în anul 2011.

Nici o sculptură nu s-a mai păstrat acolo până azi, dar totuși s-au conservat, oarecum miraculos, terasele, aleile pietruite, treptele de acces, fundațiile și zidul de incintă al cimitirului.

C. Practic, aproape peste tot, începând de la lista monumentelor istorice din România și până la ghidurile turistice și cărțile despre Săpânța și Maramureș, se menționează că începuturile Cimitirului Vesel s-ar fi pus în anul 1935, atunci când Stan Ioan Pătraș (1908-1977) ar fi sculptat și pictat primul semn funerar.

În realitate, există dovezi (pe care le voi publica altădată) despre alți doi sculptori de cruci de dinainte de Pătraș, despre faptul că a existat cel puțin o cruce sculptată și pictată încă în anul 1913 (!), precum și că prima lucrare a lui Pătraș datează din anul 1932 și nu din 1935, cum a scris el însuși pe fruntea porții de intrare în cimitir!

În urmă cu zece ani am fotografiat toate crucile existente la acea dată în Săpânța, printre acestea aflându-se și una din anul 1934 (realizată de Stan Ioan Pătraș), respectiv o alta din 1922 (cioplită de către unul dintre precursorii acestuia).

D. Ultima (și singura) dublă vizită imperială a avut loc în Maramureșul anului 1916, cu ocazia inspecției trupelor Puterilor Centrale de pe frontul din Carpații de Nord. Într-o fotografie realizată cu acest prilej (vezi imaginea mai jos), pe 11 septembrie 1916 la Vișeu de Sus, apar ultimul Împărat austro-ungar, Karl I (1887-1922) și ultimul Împărat german, Wilhelm al II-lea (1859-1941).

Fotografie realizată în Vișeu de Sus la data de 11 septembrie 1916, reprezentându-i pe ultimul Împărat austro-ungar, Karl I (1887-1922) și pe ultimul Împărat german, Wilhelm al II-lea (1859-1941), veniți să inspecteze linia frontului din Munții Maramureșului. Imaginea provine din Biblioteca Națională Austriacă de la Viena (Österreichische Nationalbibliothek), secțiunea K.u.k. Kriegspressequartier și are numărul de inventar WK1/ALB059/16361.

E. Piața centrală a Sighetului (azi Piața Libertății) a fost împodobită în anul 1776 cu statuia Preacuratei Fecioare Maria, primul monument public al orașului. Aceasta a fost ridicată ca protecție împotriva ciumei, cu fonduri obținute de la Tezaurariatul imperial și de la enoriașii catolici din "Congregația Mariană".

Inițial, statuia a fost amplasată în partea de vest a Pieței (înspre stația de taxi de azi) ca apoi, pe la finele secolului al XIX-lea, să fie mutată în mijloc (de unde a fost strămutată înapoi după anul 1921), fiind definitiv demolată în 1938, la câțiva ani după amenajarea Parcului Central, cu alea castanilor care dăinuie și azi. Doar torsul valoroasei statui a fost salvat, acum fiind amplasat în cimitirul romano-catolic.

F. Au existat căi ferate ce traversau munții: linia Borșa - Iacobeni, construită peste Prislop în 1915 și linia Telciu - Moisei, terminată în 1940 și reconstruită apoi cu ecartament normal sub numele Salva – Vișeu în 1949.

Încă în secolul XVIII, șoseaua Sighet – Budești - Cavnic (Drumul Măriuței) era traversată de poștalioanele ce legau regulat Maramureșul de Buda și Viena. În același veac se construia drumul peste Huta (Piatra - Certeze), modernizat în 1830. În 1788, apar pe hărți drumurile accesibile trăsurilor epocii

de la Săcel - Dealu Ștefăniței, Borșa - Cârlibaba, Poienile de sub Munte - Galiția (modernizat în 1916), plus drumurile spre Polonia. Drumul lui Mantz (Baia Borșa - Cârlibaba) a fost construit prin 1850, iar șoseaua din Pasul Gutâi a devenit carosabilă în anul 1858.

G. Câteva date despre atestarea controversată a unor așezări maramureșene, despre care se susține în geografiile istorice dedicate regiunii, atât cele vechi cât și cele foarte recente, că ar data din anii 1913 sau chiar 1956. Datele de mai jos provin din Arhivele Naționale Maghiare de la Budapesta (MOL).

Satele Repedea, Valea Vișeuului, Baia Borșa, Bistra și Crasna Vișeuului sunt atestate, cel mai târziu, în anii 1776, 1785, 1828, 1838 și 1869. Satul Piatra l-am găsit menționat sigur în anul 1811, Valea lui Francisc fiind pomenit încă în 1828. Cătunele forestiere sau miniere Jireapăn, Totoș, Prestânci, Măcârlău și Bardău existau în 1780, iar Ștevioara și Făina erau filii ale bisericii din Vișeu în anul 1838.